

HZ.
PEYGAMBER'İN
VEDÂ HACCI
HUTBELERİ

SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

2-3 KASIM 2019

Zeytinburnu Kültür ve Sanat Merkezi, İstanbul

**T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI**

Genel Yayın No: 1974
İlmî Eserler: 271

Proje/Sempozyum
Türkiye Millî Kültür Vakfı, Hz. Peygamber'in Vedâ Haccı Hutbeleri Sempozyumu

Editör
Doç. Dr. M. Suat Mertoğlu

Proje Koordinatörü
Mehmet Selim Akiş

Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih Kurt

Yayın Koordinatörü
Bünyamin Kahraman

Sayfa Tasarım
Ender Boztürk

Baskı Takip
Mustafa Çoban

Baskı
Ted Matbaacılık
Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad.
No: 95/1 Altındağ/Ankara
Tel: 0312 341 17 97

1. Baskı, Ankara Haziran 2021

ISBN 978-625-7396-30-1
2021-06-Y-0003-1974
Sertifika No: 12930

Eser Yayın Kurulu Kararı: 25.03.2021/19

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel. 0312 295 72 93-94 Faks. 0312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Yapım ve Baskı Öncesi Hazırlık
Türkiye Millî Kültür Vakfı
Nişanca Mah. Feshane Cad. Kızıldağirmen Sk. No.1 Eyüpsultan, İstanbul
Tel. 0212 417 64 78-79-80
e-posta bilgi@tmkv.org.tr web: www.tmkv.org.tr

Hz. Peygamber'in Vedâ Haccı Hutbeleri -Sempozyum Tebliğler 2-3 Kasım 2019- /
M. Suat Mertoğlu (ed.). Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
408 s. ; 23,5 cm. - (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları ; XXX. TMKV Yayın No. ; 14)
ISBN 978-975-389-862-1

Türkiye Millî Kültür Vakfı tarafından yayına hazırlanan bu kitap, 2-3 Kasım 2019 tarihinde Vakfın 50. yılında düzenlediği Hz. Peygamber'in Vedâ Haccı Hutbeler başlıklı sempozyumda sunulan tebliğlerden oluşmaktadır.

VEDÂ HUTBESİ BİR VEDÂ DEĞİL BİR BEDÂDIR

Prof. Dr. Mehmet Görmez

İslâm Düşünce Enstitüsü (İDE) Başkanı

*Saygıdeğer Hocalarım, değerli Hazırın, Hanımefendiler, Beyefendiler,
Sözlerime başlarken hepinizi saygıyla selamlıyorum.*

Giriş

Allah Resulü'nün vedâlarını, Vedâ haccını ve Vedâ haccında irat ettiği hutbelerini ele aldığımız bu ilmi sempozyumun açılışında belki vedâyı değil, bir ahde vefâyı ele almak gerekir. Öncelikle vedâyı bekaya dönüştürmekle yükümlü ümmetin vefasına veya vefasızlığına işaret etmek yerinde olacaktır. Zira hepimizin bildiği gibi Vedâ hutbesi bir vedâ değil, bir bedâdır. Hem Âdem ile Hâtem arasında peygamberler tarihinde hem insanlık tarihinde hem de İslam tarihinde yeni bir başlangıçtır.

Şüphesiz bu hutbeler Resûlullah için bir vedâdır. Vedâ hutbesi iradından yaklaşık iki ay sonra dâr-ı bekaya irtihalinden dolayı; Resûlullah'ın cism-i şerfi, sûret-i latifi, şahs-ı kerîmi açısından bir vedâ olabilir. Ancak hutbelerin evrensel içeriğine baktığımızda sîret-i nebeviyye, Sünnet-i seniyye ve risâlet-i Muhammediyye açısından ebedden ezele giden yolda yeni bir başlangıçtır.

Peygamberlerin vefatından sonra onların rahmet mesajlarını emanet alan ümmetler, kendi tarihî seyirleri içinde bazı hususlar üzerinde tartışarak kimi zaman ayrılmış, parçalanmış kimi zaman da bu tartışmaların sonucunda bir tek dinden farklı dinler neşet etmiştir. Başka kültürlerle, medeniyetlerle

karşılaştıklarında daha baskın olan kültürler, medeniyetler onların düşüncelerini dönüştürmüş, onlar da zaman içinde bizatihi dinlerini dönüştürmeye kalkmıştır. Kur'an-ı Kerim'in bilhassa Yahudilik üzerinden en çok eleştirdiği hususlardan birisi bu olmuştur.

Kur'an'da Hz. Musa'nın kavminden kırk gün ayrı kalmasının, başlarına kardeşi Hz. Harun'u bırakmasına rağmen nasıl bir savrulmaya sebep olduğunu ve Sâmiri'nin büyüüne kapılıp nasıl yoldan saptıklarını anlatan âyetler, peygamber sonrasındaki boşluğu doldurmanın zorluğunu gösteren önemli uyarılardır. Hz. Peygamber'in vefatıyla da ciddi bir boşluğun oluştuğunu, hatta Hz. Ömer gibi muhakemesi çok güçlü bir sahâbiyi bile şaşkına çevirdiğini tarihî kayıtlardan biliyoruz. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir dönemindeki ridde hareketlerini de bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Elbette aynı şeyin İslam'ın ve Müslümanların başına geldiğini söyleyemeyiz. Ancak İslam ümmetinin Resûlullah'ın vefatından günümüze nice inişler ve çıkışlar yaşadığını hepimiz biliyoruz. Bu sebeple bugün Vedâ hutbesinin ışığında Resul'ün ümmete nasıl vedâ ettiğinden çok, ümmetin bu vedâyı yeni bir başlangıca ne kadar dönüştürdüğünü, kendisine tevdi edilen bu büyük emanete ne derece sahip çıktığı ve bu risâleti onun gösterdiği hedeflere ulaştırıp ulaştırmadığı üzerinde durmak gerekir.

1. Vedâ Hutbesi

Vedâ hutbesi, iradından önce veya sonra belki de aynı dakikalarda nâzil olan muhteşem bir âyetin beyan ve tefsiridir. Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettiğine göre “أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ قَالَ لَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، آيَةٌ فِي كِتَابِكُمْ تَقْرَأُونَهَا،” أن رجلا من اليهود قال له: يا أمير المؤمنين، آية في كتابكم تقرؤونها،” Bir Yahudi Hz. Ömer'e der ki: Ya Emîre'l-Mü'minîn! Kitabınızda okuduğum bir âyet var. Bu âyet biz Yahudilere nâzil olsaydı, biz bu âyetin nâzil olduğu günü bayram ilan ederdik. Hz. Ömer: “اليوم أكملت لكم دينكم وأتممت عليكم نعمتي / Hangi âyettir o?” dedi. Yahudi: “اليوم أكملت لكم دينكم وأتممت عليكم نعمتي / Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslamiyet'i beğendim.”¹ âyetini okudu. Hz. Ömer der ki “قد عرفنا ذلك اليوم والمكان الذي نزلت فيه على النبي صلى الله عليه وسلم وهو قائم” / Biz o günü biliyoruz. Âyetin Peygamber'e nâzil olduğu mekânı

¹ Mâide 5/3.

da biliyoruz. Bir cuma günü Arafat'ta ayakta hutbe irat ediyordu."² Bu hâdise Mâide 3. âyetle Vedâ hutbesi arasında zorunlu bir ilişkiye işaret etmektedir.

Buna göre *kemale eren din, tamamlanan nimet ve Allah'ın razı olduğu İslam*; dünyayı yaşanmaz hâle getiren, insanı değersizleştiren, soy, sop, ırk, servet, bölge ve statü ile ayırtıran anlayışlar değil, Vedâ hutbesinde ifade edilen evrensel değerlerdir: "أيها الناس، إن ربكم واحد، وإن أباكم واحد، كلکم لآدم، وآدم من تراب، إن أكرمکم / Ey İnsanlar! Rabbiniz birdir, babanız birdir. Hepiniz Âdem'densiniz, Âdem de topraktır. Allah katında en değerliniz en fazla takva sahibi olanınızdır. Arab'ın, Acem'e takva dışında bir üstünlüğü yoktur." Her türlü ırkçılığı reddederek aynı topraktan yaratılan, aynı Âdem'in çocuklarının iyiliğe, erdeme, fazilete ve takvaya ermesidir. Üstünlüğü Arap veya Acem olmakta değil, iyiliği takvada gören bir dünya kurmaktır.

Buna göre *kemale eren din, tamamlanan nimet ve Allah'ın razı olduğu İslam*; bugün bin bir parçaya ayırıp anlamsız, faydasız, lüzumsuz tartışmalarımızla yordüğumuz din değil; ümmeti ölümcül kimliklere bölerek Şîr-Sünnî, sūfi-selefi, zâhirî-bâtınî, gelenekçi-modernist, Ehl-i Kur'an-Ehl-i Hadis gibi her türlü mezhep, meşrep, fırka ve hizip parçalarına ayırmak değil; Vedâ hutbesinde ilan edilen "أيها الناس إنما المؤمنون إخوة" / Ey İnsanlar! Müminler ancak kardeşler." çağrısındaki kardeşliği yaşamak ve yaşatmaktır. İman kardeşliğini mezhep, meşrep, fırka ve hiziplere kurban etmemektir. Kardeşlik hukukunu her şeyin üstünde tutmaktır.

Buna göre *kemale eren din, tamamlanan nimet ve Allah'ın razı olduğu İslam*; tekbir getirerek adam öldürmeyi mübah gören, ümmetin bütün servetini ağyara peşkeş çekmeyi marifet sayan, insanın onurunu, izzetini, ırzını ve namusunu çiğnemeyi caiz gören bir anlayış değil; Vedâ hutbesindeki "أيها الناس إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم حرام عليكم إلى أن تلقوا ربكم كحرمة يومكم هذا في شهركم هذا في بلدكم هذا / Ey İnsanlar! Kanlarınız, mallarınız, namusunuz Rabbinizle mülaki oluncaya dek birbirinize haramdır. Tıpkı bu ayın, bu şehrin, bu beldenin hürmete şayan olduğu gibi." fermanının gereğini yerine getirmektir. Elinden, dilinden belinden insanların emin olduğu kimse olmaktır. İnsan onuru, barış, güven, can, mal ve namus dokunulmazlığının gereklerini yerine getirmektir. *el-Emîn* bir Peygamber'in *el-Emîn* ümmeti olmaktır.

² Buhârî, "İmân", 33; "Megâzi", 77; Nesâî, "İmân", 18.

Buna göre, *kemale eren din, tamamlanan nimet ve Allah'ın razı olduğu İslam*; on dört asır sonra risâleti rivayete feda edercesine kadının yaratılışını, dinini, aklını, onurunu tartışarak en kadim ırkçılık olan cinsiyetçilik yapmak değil; Vedâ hutbesindeki “إن لنسائكم عليكم حقاً ولكم عليهن حق، وإنكم إنما أخذتموهن بأمانة الله، فاتقوا الله في النساء واستوصوا بهن خيراً / Kadınlarınızın sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizlerin de onlar üzerinde. Siz onları Allah'ın emaneti olarak alıyorsunuz. Kadınların hukukuna tecavüz etme konusunda Allah'tan sakının; onlar için sadece iyilik ve hayır murat edin.” emri gereği kadınların hukukuna riayet etmektir.

Buna göre, *kemale eren din, tamamlanan nimet ve Allah'ın razı olduğu İslam*; her türlü asabiyeti, cehaleti ve Câhiliye'yi yaşatan, birbirinin emeğini, alın terini haksız yere yiyen anlayış değil; Vedâ hutbesinde ifadesini bulan “إن ربا الجاهلية / موضوع، وإن دماء الجاهلية موضوعة، وإن مآثر الجاهلية موضوعة / Câhiliye'den kalan faizcilik ayağımın altındadır. Câhiliye'den kalan kan davaları ayağımın altındadır. Câhiliye'den kalan bütün gelenekler ayağımın altındadır.” beyanı gereği her türlü asabiyeti ayaklar altına alıp ümmet olmanın şuuruna varmaktır. Emeğe saygıyı baş tacı yapmaktır. Çalışanın hakkını alın teri kurumadan vermektir. Ölçüyü, tartıyı tam yapmaktır, insanların haklarını ve ücretlerini eksiltmeden vermektir.³ Tüketim toplumunun esiri olmamaktır. Kin gütmemek, haddi aşmamaktır. Kalbinde hiç kimseye karşı hile olmadan sabaha ve akşama erişmeyi başarabilmektir.⁴

Vedâ hutbesi, Allah Resulü ile sahabe arasında eşsiz denilebilecek bir diyalogla biter. Allah Resulü, “وأنتم ستألون عني فما أنتم قائلون / Yarın mahşer gününde size beni soracaklar. Siz o gün geldiğinde ne cevap vereceksiniz?” diye sorduğunda sahabe “Sen risâletini hakkıyla tebliğ ettin. Emaneti hakkıyla yerine getirdin ve içtenlikle nasihatlerini yaptın.” diye cevap verir. Allah Resulü bu cevabı alınca şahadet parmağını semaya kaldırarak üç kez “اللهم اشهد، اللهم اشهد، اللهم اشهد / Allah'ım şahit ol! Allah'ım şahit ol! Allah'ım şahit ol!” dedi.

Ancak Yüce Kur'an'ın beyanına göre yarın bizi de ona soracaklar. “يَوْمَ يُجْمَعُ ۚ إِنَّ اللَّهَ الرَّسُولُ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ”⁵ Allah, peygamberleri toplayıp da onlara ‘Size ne cevap verildi?’ diye soracak, onlar da ‘Bizim bir bilgimiz

³ A'raf 7/85.

⁴ Tirmizî, “İlm”, 16.

⁵ Mâide 5/109.

yok. Bütûn gizlileri tam olarak bilen yalnız sensin' diyecekler. İslam ümmeti ile ilgili ne denileceği bir açıdan meçhulümüzdür. Ancak bugün Vedâ hutbesi üzerinde yeniden düşündüğümüzde on dört asır sonra adaletin şahitleri olarak gönderilen hayırlı ümmetin ahde vefayı ne derece yerine getirip getirmediği, hutbedeki ilkelere ne derece riayet edip etmediği, büyük emaneti ne kadar taşıyıp taşımadığı, pek de meçhulümüz değildir.

İslam Risâletini ve Mirasını Doğru Anlamanın İki Hayatî İlkesi

Kur'an'ın nâzil olan son âyeti olarak şöhret bulan âyetle Vedâ hutbesini birlikte yeniden ele aldığımızda ümmet olarak Hz. Peygamber'in bize miras bıraktığı mesajları doğru anlama sorunuyla karşı karşıya olduğumuz açıkça görülecektir.

Bu muhteşem hutbenin üzerinden on dört asır geçtikten sonra bugün İslam dünyasında bir araştırma yapılsa ve "Sünnet denince aklınıza ilk ne geliyor?" diye sorulsa cevabında Vedâ hutbesinde ifadesini bulan *adalet, ahlâk, merhamet, fazilet, samimiyet, hakkaniyet, sadâkat ve güvenilir olmak* gibi evrensel ilkelerin geri planda kalacak olması üzüntü vericidir. Aynı zamanda bu durum Sünnet'i bedensel bazı hareketlere indirgediğimiz, davranışlarımıza ruh ve anlam katmak üzere sergilenen bir örnekliliği şekle ve surete hapsedtiğimiz anlamına geldiği gibi kalıplarımıza yönelik Sünnet'leri kalbin Sünnet'lerine, beden'in Sünnet'lerini aklın Sünnet'lerine tercih ettiğimiz anlamı da taşımaktadır. Dahası bu durum, Sünnet'i bir ahkâm kaynağı olarak gördüğümüz kadar ne yazık ki davranışlarımızı ahlâkî kılan bir değerler manzumesi olarak okumadığımızı da göstermektedir.

Şekil, ruhun kabı ve taşıyıcısı olmak cihetiyle elbette önemlidir. Ancak Sünnet dediğimiz şey sadece bir takım bedensel hareketlerden ibaret değildir; Sünnet'in de ruhu vardır. İlahî kelamdan beslenen bu ruh, sadece müminlere değil tüm insanlığa kıyamete kadar değer katmaya devam edecektir. Asıl sorun şeklen peygambere benzedikten sonra aklen, kalben ve ruhen ondan uzaklaşmaktır. Ancak bu ilahî ruh, sadece şeklen değil, aklen, kalben, lisanen ve ruhen kendisinden istifade edebilenlere insan olmanın onurunu bahşedecektir.

Bu önemli sorunu iki başlık altında toplamak mümkündür.

On dört asır sonra iki büyük sorunla karşı karşıyayız. Birincisi, risâlet-i Muhammediyye'nin ifadesi olan Sünnet ve hadis tartışmaları. İkincisi de risâlet'in örnekliliğinin bir üsve-i hasene olarak çağımıza taşınıp anlaşılabilmesi. Aslında bunlar birbirinden ayrı şeyler değil. Biz anlayıp çağımıza taşıyamadığımız için tartışıyoruz.

Sünnet'i ve hadisi bugün anlamlandırıp yorumlarken risâlet-i Muhammediyye'nin iki büyük özelliğini daima göz önünde bulundurmalıyız. Bunlardan biri Hz. Peygamber'in bütün insanlara hatta bütün âlemlere gönderildiği (evrensellik), diğeri ise bütün çağlara ve bütün zamanlara hitap ettiği (ebedilik) hakikatidir. Sünnet'i ve hadisi doğru anlamak, Sünnet'i bir örneklik olarak zamanımıza taşımak istiyorsak; bu iki hayatî ilkeyi daima göz önünde bulundurmak mecburiyetindeyiz.

Hz. Peygamber belirli bir kavme; sadece Hicaz ve çevresinde yaşayan Araplara gönderilmiş bir peygamber değildir. O, bütün insanlara hatta bütün âlemlere gönderilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ Sebe' sûresi 28. âyette "وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ / Biz, seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.", A'raf sûresi 158. âyette ise "قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا / De ki ey insanlar, şüphesiz ben hepinize gönderilmiş bir peygamberim." ve Enbiyâ sûresi 107. âyette de "وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا / رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ / (Resulüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik." buyurmaktadır.

Ayrıca Hz. Peygamber ilahî risâletin sonuncusudur. İlahî hidayet ve rabbanî rahmet onun peygamberliği ile ebedileşmiştir. O, belirli bir zamanın peygamberi değil bütün çağların peygamberidir. Nitekim Ahzâb sûresi 40. âyette "مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ / Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur." buyurulmuştur.

Allah Resulü bütün insanlara, hatta bütün âlemlere gönderildiği hâlde, onun kavmine has kültürel bir uygulamasını, bir kabileye veya kendi zamanındaki insanlara özgü bir hâl ve hareketini bütün insanlığa teşmil edersek, Sünnet'in örnekliğinden ve evrenselliğinden nasıl söz edebiliriz? Zira hiçbir peygamber kendi kavminin kültürünü evrensel bir din kuralına dönüştürmemiştir. Bir dine girebilecek en büyük bid'at, peygamberin, gönderildiği kavmin örfünü, âdetini, geleneğini din hâline getirmesidir.

Aynı şekilde Hz. Peygamber bütün çağlara gönderildiği hâlde belirli bir zaman ile mukayyet olan bir uygulaması bütün çağlara teşmil edilirse, Sünnet'in çağlar üstü olma özelliği yok edilmiş, ortadan kaldırılmış olur. Binaenaleyh Sünnet'i doğru anlamak için âdet ile ibadeti, yerel olan ile evrensel olanı, dinî olanla kültürel olanı birbirinden ayırmak gerekir. Bunun için de Sünnet'in yazılı belgeleri olan hadisleri doğru değerlendirmek, sahihini

sakiminden ayırmak ve onları Şâri-i Hakîm'in maksadına uygun bir biçimde ele almak mecburiyetindeyiz.

Bu iki hayatî ilkenin tatbiki *Sünnet'te örneklik, hadiste bütünlük* ilkelerine bağlıdır.

Sünnet'i anlamak için Sünnet'in bugün dinin Kur'an'dan sonra ikinci bilgi kaynağı oluşunu bilmek tek başına yeterli değildir. Sünnet'in; insanlık için bir değerler manzumesi olduğunu, İslam medeniyetine dair kurucu rolünü ve ümmetin inşasındaki fonksiyonunu da bilmek gereklidir. Daha da önemlisi Sünnet'i bir örneklik olarak anlamak için pek çok açıdan yeniden ele almak gerekmektedir.

Hadisi anlamak için sadece Sünnet'i bize taşıyan malzeme olarak rivayetleri anlamak yeterli değildir. Bilakis, İslam'ın küllî esasları doğrultusunda din-vahiy-peygamber bütünlüğü, Kur'an-Sünnet bütünlüğü, Sünnet-sîret bütünlüğü, akıl-vahiy bütünlüğü, konu ve rivayet bütünlüğü içinde hadisi anlamak gereklidir.

2. Hz. Peygamber'in Diğer Hutbelerine Ne Oldu?

Konuşmamı bitirmeden önce özellikle son on yıllarda Allah Resulü'nün Vedâ hutbesi dışındaki hutbeleriyle ilgili çokça sorulan bir soru ve bu sorunun cevabı üzerinde durmak istiyorum.

Soru şu: Hayatının en ince teferruatı, en mahrem yönleri hadis kitaplarımızda kayıt altına alındığı hâlde yemesi, içmesi, giyim ve kuşamı, kullandığı eşyası sonraki nesillere aktarıldığı hâlde Medine'de on yıl cuma namazlarında, savaş gibi olağanüstü hâllerde, Medine'de meydana gelen mühim olayların öncesi ve sonrasında, güneş ve ay tutulması gibi tabiat olaylarında, bayramlarda ve çeşitli vesilelerle bazen yerde bazen bir hurma kütüğüne yaslanarak bazen de devesi Kasvâ üzerinde irat ettiği hutbelerine ne oldu?

On yıllık Medine hayatında yaklaşık 520 hafta var ve 520 cuma namazı kılınmış. Her cuma hutbe-yi ülä ve hutbe-yi sâniye olmak üzere iki hutbe irat ettiğine göre bini aşkın hutbesinden söz etmek mümkündür. Öyleyse ne oldu bu hutbelere? sorusu yıllardır cevabını arayan bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

Bir, iki veya üç kişinin rivayet ettiği âhâd haberler kayıt altına alınırken bütün sahabenin huzurunda irat edilen pek çoğu mütevatir haber olmayı hak eden hutbeler nasıl kaybolur yahut gerçekten hutbeler kayboldu mu?

Hadis kitaplarımızda bazen yerde bazen bir hurma kütüğüne yaslanarak bazen de devesi Kasvâ üzerinde bazen elinde kılıçla bazen elinde bir asa ile hutbe irat ettiğini bildiren pek çok rivayet varken hutbeleri neden yer almadı?

Hutbe irat ederken kullandığı dil ve üslup, gözlerinin nasıl kızardığını, sesini nasıl yükselttiğini, yer yer öfkesinin nasıl şiddetlendiğini herhangi bir hadis kaynağında okuyoruz. Ancak aynı hâllerde irat edilen hutbeleri kaynaklarımızda neden göremiyoruz?

Buhârî'de geçen Hz. Ömer'in naklettiği yaratılış hutbesi, Müslim'de geçen Huzeyfe b. Yemân'ın naklettiği 'olmuş ve kıyamete kadar olacıklardan söz ettiği' uzun hutbe nerede? Ahmed b. Hanbel'in Ebû Zer'den rivayet ettiği 'öyle bir hutbe irat etti ki göklerdeki kuşlardan bile söz etmeyi ihmal etmedi' dediği hutbe nerede?

Aslında tarih boyunca Hz. Peygamber'in hutbeleri ile ilgili bir literatür oluşmuştur. Bu konudaki literatür azımsanacak bir literatür değildir.

İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde, Bâkullânî'nin *İ'câzû'l-Şur'ân*'ında, Câhız'ın *el-Beyân ve't-tebyîn*'inde, Beyhâkî'nin *Delâil*'inde, Makrîzî'nin *İmtâ'ul-esmâ*'ında, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye*'sinde ve *Cemheretü hutabi'l-Arab* gibi eserlerde bu literatür yer almıştır.

Bu eserlerde Allah Resulü'ne isnat edilen pek çok hutbe metni mevcuttur. Bunlarda vahyin gelişinden sonra Ebû Kubeys dağında irat ettiği hutbeden Kâbe'de irat ettiği ilk hutbeye kadar, hicret esnasında Kubâ Mescidi'nde irat ettiği hutbeden pek çok cuma ve bayram hutbelerine kadar hutbenin tamamını yahut hutbeden parçaları bulmak mümkündür.

Ancak bu hutbeler isnad ve metin bakımından hadis külliyatıyla karşılaştırılarak ciddi ilmî araştırmalar yapılmasını beklemektedir.

Modern zamanlarda da bu literatüre yer veren eserlere rastlamak mümkündür. Mesela:

- *İthâfû'l-enâm bi-hutabi Resûli'l-İslâm*: Yazarı Muhammed Halîl Hatîb'dir. Eserde tarih, siyer ve hadis kitaplarından derlenen 573 hutbe mevcuttur.
- *Câmi'u'l-uşûl min hutabi'r-Resûl*: yazarı İbrâhîm Muhammed Cemel'dir.
- *Hutabû'r-Resûl*: yazarı Ömer el-Kittâtî et-Tunûsî'dir. Tunus'ta yapılan önemli bir doktora tezidir. Bu mühim sorunun cevaplarını bilimsel olarak ele alan önemli bir çalışmadır.

Ancak buna rağmen bir hakikat var ki Vedâ hutbesi gibi özgün metinler tümüyle elimizde değildir.

Okumaların neticesinde vardığım kanaat odur ki Hz. Peygamber'in dinin özüne taalluk eden kemale eren din, tamamlanan nimet ve razı olduğu İslam'a dair herhangi bir hutbesi kaybolmamıştır.

Bu durumu üç başlık altında ifade etmek mümkündür.

Zannedildiği gibi Hz. Peygamber'in hutbeleri Vedâ hutbesi gibi müstakil hitabetlerden oluşmamıştır. Hutbelerin büyük bir kısmını nâzil olan Kur'an âyetleri oluşturmuştur. Dolayısıyla vahiy kâtipleri zaten Kur'an'ı yazdığı için bu hutbelerin ayrıca kaydedilmesine ihtiyaç duyulmamıştır.

Ümmü Hişâm binti Hârise b. Nu'mân şöyle demiştir: “مَا حَفِظْتُ (ق) إِلَّا مِنْ فِي / رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ بِهَا كُلَّ جُمُعَةٍ / Ben Kâf sûresini cuma hutbelerinde Resûlullah'tan dinleyerek ezberledim. Onu her cuma hutbede okurdu.”⁶ Allah Resulü'nün hutbe irat edilirken önemle üzerinde durduğu konuşma yasağı, hutbe irat edildiği için değil, hutbede Kur'an okunduğu içindir. Zira Kur'an “إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ / Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nail olasınız.”⁷ emri, Kur'an'ın emridir.

Bu soruyu soranlar Hz. Peygamber'in hutbeleriyle günümüz hutbelerini birbirine karıştırıyor.

Zira Allah Resulü hutbelerini kısa irat etmeyi Sünnet hâline getirmişti. Sahabeden Câbir b. Semûre der ki: “Allah Resulü cuma günleri hutbeyi hiç uzatmazdı. Onun hutbeleri basit birkaç kelimedden ibaret olurdu.”⁸ Namazın uzun, hutbelerin kısa tutulmasına dair pek çok hadis mevcuttur.

O dönem şifahî kültür egemen olduğu için ve yazılı kültür henüz yerleşmediği için bu hutbelerden herhangi birisi bize bütûn olarak nakledilmiş olmayabilir.

Ancak pek çok sahâbî, hutbeden işittiği ve önemseddiği bir cümleyi hadis olarak nakletmiştir. Binaenaleyh söz konusu hutbeler kaynaklarımızda cümleler hâlinde dağınık olarak mevcuttur. Denilebilir ki sahih hadis kaynaklarının önemli bir kısmı bu hutbelerde sarf edilmiş sözlerden ibarettir. Bazı sahâbîler hadisin bağlamını naklederken 'bunun üzerine Allah Resulü minbere çıktı ve şöyle dedi' veya 'Resûlullah'ı hutbede şöyle derken işittim' gibi rivayetler de az değildir.

⁶ Müslim, “Cum'a”, 51.

⁷ A'raf 7/204.

⁸ Ebû Dâvûd, “Cum'a”, 1107.